

sürdüğünü ve ziraattan kalan vakitle-
rinde dokumacılıkla uğraştığını kaydet-
mektedir.

Bölgenin Osmanlılar tarafından alın-
masıyla (1534) Bâce de Tunus Beyler-
beyliği'nin idaresine girmiş oldu. XVII.
yüzyılda Tunus Beylerbeyi Murad Pa-
şa Bâce'de bir cami yaptırdı ve kurdu-
ğu bir vakıfla bu esere gelir tahsis et-
ti. Hüseyinler devrinde Bâce'de Bardu
adıyları bilinen bir kale inşa edildi ve da-
ha sonra burası Kasr'ül-ma'rûf olarak
anıldı.

1831'de Fransa'nın Tunus'u işgal et-
mesi üzerine şehir Fransız yönetimine
geçti. Bu dönemde teknolojik imkânlar
sayesinde tarım alanında, hayvancılıkta
ve madencilikte gelişmeler oldu.

Tarih boyunca Bâce'de pek çok âlim
ve edip yetişmiş olup en tanınmışları
Ebû Hafs Ömer b. Mahmûd el-Makkarî
el-Bâcî (ö. 520/1126) Ebû Hafs Ömer b.
Muhammed el-Bâcî (ö. 848/1444) ve
Ebû Abdullah Muhammed b. Muham-
med el-Bâcî'dir (ö. 1297/1880).

BİBLİYOGRAFYA :

Ya'kûbî, *Kitâbü'l-Büldân*, s. 101, 106; Bekrî,
el-Mesâlik, s. 56; *el-İstibşâr fî 'acâ'ibi'l-em-
şâr* (nşr. Sa'd Zağûl Abdülhamîd), Dârülbeyzâ
1985, s. 160-161; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*,
I, 314-315; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib* (Ket-
tânî), s. 128-134, 249, 271; Himyerî, *er-Rav-
zû'l-mi'târ*, s. 75; İbn Ebû Dînâr, *el-Mûnis fî
ahbârî İfrîkiyye ve Tûnis* (nşr. Muhammed
Şemmâm), Tunus 1387/1967, s. 33, 58, 149,
235-236; *el-Hulelû's-sündüsiyye fî'l-ahbârî't-
Tûnisîyye*, s. 518, 524; J. Despois, *l'Afrique
du Nord*, Paris 1949, s. 277, 324, 373, 434,
475; L. L'Africain, *Description de l'Afrique*, Pa-
ris 1957, s. 374; Hasan Hüsnî Abdülvehhâb,
Varakât 'ani'l-ḥadâreti't-Tûnisîyye (nşr. Mu-
hammed el-Arûsî), Tunus 1972, s. 3, 428-430;
a.mlf., "Bâdjia", *EI*² (Fr.), I, 886-887.

İBRAHİM HAREKÂT

BÂCÎ

(الباجي)

Ebû'l-Velîd Süleymân b. Halef
b. Sa'd et-Tüci'bî el-Bâcî
(ö. 474/1081)

Endülüs Mâlikî

fakihlerinin önde gelenlerinden,
muhaddis ve edip.

Aslen Batalyevsli (Badajoz) olup Zilka-
de 403'te (Mayıs 1013) doğdu. Ailesi, İşbi-
liye (Sevilla) yakınlarındaki Bâce'ye (Por-
tekiz'in güneyinde bugünkü Beja) göçtü,
sonra da Kurtuba'ya yerleşti. Doğum yeri
ile ilgili farklı rivayetler nakledilen Bâcî
Kurtuba'da tahsil gördü; Mekki b. Ebû

Tâlib, Yûnus b. Muğis, İbn Ebû Dirhem
ve daha birçok hocadan ders aldı, özel-
likle edebiyatta meşhur oldu.

1035'te Doğu İslâm ülkelerine seyhaha-
te çıktı, bu arada hac farızasını yerine
getirdi. Üç yıl süre ile kaldığı Hicaz'da
Hâfız Ebû Zer el-Herevî'den hadis ve fık-
h okudu. Daha sonra Bağdat'a gide-
rek üç yıl da orada kaldı. Geçimini sağ-
lamak için gece bekçiliği yaptığı nakle-
dilir. Ebû't-Tayyib et-Taberî, Ebû Abdul-
lah Hüseyin es-Saymerî, Ebû İshak eş-
Şîrâzî, Ebû Abdullah Muhammed ed-Dâ-
megânî gibi meşhur Şâfiî ve Hanefî âlimler-
inden fıkıh, hâfız Ebû Abdullah es-Sû-
rî ve başkalarından da hadis okudu. Ha-
tîb el-Bağdâdî ile birbirlerinden hadis
dinlediler. Musul'a giderek bir yıl kadar
Ebû Ca'fer es-Simnânî'den kelâm ve ak-
lî ilimler okudu. Dimaşk, Halep ve Mısır'a
da giden Bâcî, on iki yıl kaldığı Doğu'da
hadis, fıkıh, kelâm, cedel, usul ve edebi-
yatta derin bir mâlumata sahip olarak
1047'de Endülüs'e döndü.

Bâcî, Endülüs'te geçimini sağlamak
maksadıyla bir süre altın varak dövme
işinde çalıştı, noterlik (akdû'l-vesâik) yap-
tı. Mayurka adasına yerleşip orada ta-
raftar edinen ve kimsenin kendisiyle mü-
nazaraya yanaşmadığı İbn Hazm ile tar-
tışmalarda bulunarak ona üstünlük sağ-
ladı. Bunun üzerine halkın gözünden dü-
şen İbn Hazm Mayurka'dan ayrılıp inzi-
vaya çekilmek zorunda kaldı. Kısa za-
manda yayılan şöhretiyle birlikte Bâcî'nin
maddî durumu da düzeldi. Endülüs
hükümdarlarıyla (mülûk't-tavâif) iyi mü-
nasebetler kurdu; aralarındaki anlaşmaz-
lıkları hallederek birleşmelerini sağla-
mak için gayret gösterdi ve bu maksatla
elçilikte bulundu. Bu arada bazı taşra
şehirlerinde kadılık görevi de yapan Bâ-
cî, 19 Receb 474'te (23 Aralık 1081) Me-
riyye'de (Almeria) vefat etti.

Endülüs'te Mâlikî mezhebinin önemli
simalarından biri olan Bâcî, aralarında
İbn Abdülber en-Nemerî, İbn Mâkûlâ,
Ebû Abdullah Muhammed b. Fettûh el-
Humeydî, Ebû Ali es-Sadeffî (İbn Sükkere),
Ebû Ali el-Gassânî el-Ceyyânî, Ebû Be-
kir et-Turtuşî (İbn Ebû Rendeka) ve ken-
di oğlu Ebû'l-Kâsım Ahmed el-Bâcî gibi
önülm âlimlerin de bulunduğu birçok tale-
be yetiştirdi. Bâcî *Şahîh-i Buḥârî*'yi ri-
vayet edenler arasında yer aldığı gibi bu
eserin Batı İslâm dünyasındaki sahih
nüshalarının çoğu Bâcî'nin veya talebesi
Ebû Ali es-Sadeffî'nin Ebû Zer el-Here-
vî'den rivayetlerine dayanıyordu. Nite-

kim o, *Şahîh*'in hadis senedlerindeki râ-
vilerin *cerh ve ta'dil* ile ilgili bir eser
de kaleme almıştır (aş. bk.).

Eserleri. 1. *el-Müntekâ**, *el-Muvaṭṭa*²
şerhidir. Bâcî en önemli eseri olan bu
kitabını, daha önce kaleme aldığı *el-İs-
tîfâ*² adlı şerhten, fikhî meseleleri azalt-
mak, muhaliflerin delillerine yer verme-
mek ve *el-Muvaṭṭa*²'daki senedlerle ye-
tinmek suretiyle özetleyerek meydana
getirmiştir. Hadisler ve onlardan çıkarı-
lan fikhî hükümlerin açıklandığı eserde
öncelikle İmâm Mâlik ve talebeleriyle
diğer önde gelen Mâlikî âlimlerin görüş-
lerine yer verilmiştir. Bu görüşleri açık-
layan ve yer yer kendi tercihlerini belir-
ten Bâcî diğer mezheplerin görüşlerine
de temas etmektedir. *el-Müntekâ* yedi
cilt halinde Kahire'de basılmıştır (1331-
1332). 2. *İḥkâmü'l-fuṣûl fî aḥkâmî'l-
uṣûl*. Fıkıh usulüne dair yazdığı en muh-
tevalı eseridir. Daha çok cedel metodun-
un hâkim olduğu eserde Mâlikî mez-
hebinin görüşleri yanında Şâfiî ve Hane-
fî mezheplerinin görüşleri de mukaye-
seli olarak ele alınmıştır. Eser önce Ab-
dülmeccid Türkî (Beyrut 1407/1987), daha
sonra da Abdullah Muhammed el-Ceb-
büri tarafından (Beyrut 1409/1989) neş-
redilmiştir. 3. *el-Minhâc fî tertibi'l-ḥi-
câc*. Sık sık atıfta bulunduğu bir önceki
eserin özeti mahiyetindedir. Önceki eser-

Bâcî'nin *Tahkîku'l-mezhebe* adlı risâlesinin ilk sayfası
(Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 1985/4, vr. 105^b)

de asıl konu fıkıh usulü olduğu halde bunda cedel konusu ön plana çıkarılmıştır. Bu eser de Abdülmecid Türkî tarafından neşredilmiştir (Paris 1978; Beyrut 1407/1987). 4. *el-İşârât*. Fıkıh usulüne dair olan bu özlü eser, Cüveynî'nin *el-Varakât*'ına Şeyh Hattâb tarafından yapılan şerhe Şeyh Hidde es-Sûsî'nin yazdığı hâşiyenin kenarında basılmıştır (Tunus 1351, 3. baskı). 5. *Tahkîku'l-mezheb fi enne'n-nebiyye kad keteb*. Hz. Peygamber'in ümmiliğiyle ilgili olup Ebû Abdurrahman b. Akîl ez-Zâhirî tarafından neşredilmiştir (Riyad 1403/1983). Bâcî bu risâlede Hz. Peygamber'in Hudeybiye Antlaşması sırasında, karşı tarafın itirazı üzerine antlaşma metninden "resûlullah" (Allah'ın elçisi) ifadesini silip kendi adını bizzat yazdığını, bunun da nübüvvetten sonra gerçekleşmesi bakımından "daha önce" hiç yazı yazmamış olduğuna dair âyete (el-Ankebût 29/48) aykırı olmadığını ve bir mucize sayılacağını söyler. Risâlenin başına konuyla ilgili uzun bir giriş yazan nâşir, Bâcî'nin çağdaşı bazı âlimlerin leh ve aleyhteki görüşlerini kapsayan bazı risâleleri de eserin sonuna eklemiştir. 6. *Risâletü'r-râhib min İfrense ile'l-Muktedir-Billâh Şâhibi Sarakusta ve cevâbü Ebi'l-Velîd el-Bâcî 'aleyhâ*. Bir Fransız rahibin Sarakusta Hükümdarı Muktedir-Billâh'ı Hristiyanlığa davet eden mektubu ve Bâcî'nin buna verdiği cevaptır. Bu mektupları ilk defa Dunlop İngilizce tercümeleriyle birlikte neşretmiştir ("A Christian Mission to Muslim Spain in 11th Century", *al-Andalus*, XVII, Madrid 1952, s. 259-310). Bâcî'nin büyük bir diyaletik ustalık sergilediği bu risâle daha sonra Abdülmecid Türkî (*al-Andalus*, XXXI, Madrid 1966, s. 73-153) ve M. Abdullah eş-Şerkâvî tarafından (*Risâletü'r-râhibi Fransa ile'l-müslimîn ve cevâbü'l-Kâdî Ebi'l-Velîd el-Bâcî 'aleyhâ*, Kahire 1406/1986) neşredilmiştir. Abdülmecid Türkî bu risâle ile ilgili olarak yapılan çalışmaları değerlendirmiş ve Escorial Kütüphanesi'ndeki tek nüshası ile Dunlop'un neşrini karşılaştırarak eseri yeniden yayımlamıştır (*Kaşâya şekâfiyye*, s. 11-60; risâle ile ilgili olarak ayrıca bk. a.mlf., *Théologiens et juristes de l'Espagne musulmane*, s. 233-243). 7. *Risâle fi'l-hudûd*. Fıkıh usulü kitaplarında geçen terimlere dair olup önce Cevdet Abdurrahman Hilâl tarafından (*Revista del Instituto Egipcio de Estudios Islamicos en Madrid: Mecelletü'l-Ma'he-di'l-Mısır li'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*, II, Mad-

rid 1954, s. 1-37), daha sonra da Nezih Hamâde tarafından *Kitâbü'l-Uşûl fi'l-hudûd* (Beyrut 1392/1973) adıyla yayımlanmıştır. 8. *el-Vaşıyye li-veledeyh*. İki çocuğuna yaptığı bu vasiyeti de Cevdet Abdurrahman Hilâl yayımlamıştır (*Revista del Instituto...*, III, Madrid 1374/1955, s. 17-46). 9. *Füşûlü'l-aḥkâm ve beyânü mâ meḍâ 'aleyhi'l-'amel 'inde'l-fukahâ' ve'l-hükkâm* (nşr. M. Ebû'l-Ecfân, Tunus 1985). 10. *et-Ta'dîl ve't-tecrîḥ li-men ḥarrece lehül-Buḥârî fi'l-Câmi 'i's-şâḥiḥ* (nşr. Ebû Lübâbe Hüseyin, I-III, Riyad 1406/1986; bk. *el-CÂMÎ'S-SAHİH*).

Bâcî'nin yazma nüshaları bulunan *Sünenü's-şâlihîn* (GAL, I, 534), *Şerḥu's-Sevâdi'l-a'zam* (GAL, I, 183) ve *Muḥtaşaru Müşkili'l-âşâr* adlı eserleri de vardır. Sonuncu kitap Ebû'l-Mehâsin Yûsuf b. Mûsâ el-Hanefî (ö. 803/1400) tarafından *el-Mu'taşar mine'l-Muḥtaşar* (Haydarâbâd 1317-1318) adıyla ihtisar edilmiştir (bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 293; Serkis, I, 344).

Müellifin kaynaklarda adları geçen diğer başlıca eserleri de şunlardır : *el-İmâ* (*el-Muntekâ*'nın muhtasarı), *el-İntişâr li-a'râzi'l-e'immeti'l-aḥyâr*, *et-Tebyîn 'an sebîli'l-mühtedîn*, *et-Tesdîd ilâ ma'rifeti ğurukî't-tevhîd*, *Şerḥu'l-Müdevvene*, *el-Mühezzeb* (*el-Müdevvene*'nin muhtasarı), *Firaku'l-fukahâ'*, *en-Nâsiḥ ve'l-mensûḥ*, *Tefsîrül-Ḳur'ân*, *Tehzîbü'z-Zâhir li'bni'l-Enbârî*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, I, 468; İbn Bessâm eş-Senterînî, *ez-Zaḥire fi meḥâsini ehlil-Cezîre* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1399/1979, III, 94-97; Kâdî İyâz, *Tertibü'l-medârik* (nşr. Ahmed Bekir Mahmûd), Beyrut 1387/1967, II, 802-808; İbn Beşkûvâl, *eş-Sıla*, I, 200-202; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 408-409; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ'*, XVIII, 535-545; a.mlf., *Tezkiretül-huf-fâz*, III, 1178-1183; Kütübî, *Fevâtül-Vefeyât* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1973-74, II, 64-65; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcül-müzheb*, I, 377-385; Dâvûdî, *Ṭabaḳâtü'l-müfesssîn*, I, 202-207; Makkarî, *Nefḥu'l-ṭib*, II, 67-77; Serkis, *Mu'cem*, I, 344; Muhammed Mahlûf, *Şeceretü'n-nüriz-ze-kiyye*, Kahire 1349, I, 120-121; Brockelmann, *GAL*, I, 183, 534; *Suppl.*, I, 293, 298, 743-747; Sezgin, *GAS*, I, 130, 461; Münecid, *Mu'cem*, I, 40; IV, 58; Abdülmecid Türkî, *Théologiens et juristes de l'Espagne musulmane*, Paris 1982, s. 233-243; a.mlf., *Münâzarât fi'uşûli's-Şer'ati'l-İslâmiyye beyne İbn Ḥazm ve'l-Bâcî* (trc. ve nşr. Abdüssabûr Şâhin), Beyrut 1406/1986, s. 53-83; a.mlf., *Kaşâya şekâfiyye min târiḥi'l-Ġarbi'l-İslâmî*, Beyrut 1409/1988, s. 11-60; D. M. Dunlop, "al-Bâdjî", *El'* (İng.), I, 864-865.

AHMET ÖZCEL

BÂCİYÂN-I RÛM

XIII. yüzyılda Anadolu'da kadınların oluşturduğu ileri sürülen bir teşkilât.

Âşıkpaşazâde'nin gâziyân-ı Rûm, ahiyân-ı Rûm, abdalân-ı Rûm ile birlikte zikrettiği dinî cemaat ve sosyal zümrelerden biri de bâciyân-ı Rûm'dur. Bâciyân-ı Rûm'un kadınlardan meydana gelen bir teşkilât olması ve başka hiçbir kaynakta böyle bir zümreden söz edilmemesi araştırmacıların dikkatini çekmiş ve bu terkipteki kelimenin "bâciyân" şeklini alışının bir istinsah hatası olabileceği ileri sürülmüştür. Taeschner bunun aslının "hâciyân-ı Rûm" veya "bah-şiyân-ı Rûm" olabileceğini ileri sürmüştür. Z. Velidi Togan ikinci görüşü tercih etmiştir. Bu iki ismin delâlet ettiği zümre veya teşkilâtların varlığına ihtimal vermeyen Fuad Köprülü ise bâciyân-ı Rûm ifadesini takip eden cümlelerde Hacı Bektaş-ı Velî'nin onlarla münasebetinin anlatılması ve Bektaşî an'anesinde tarikat-tan olan kadınlara genellikle "bacı" lakabının verilmesini de göz önüne alarak Anadolu'da bâciyân-ı Rûm adında bir teşkilâtın varlığını mümkün görmektedir. Anadolu'da bazı tarikat mensupları da şeyhlerinin hanımları hakkında "ana bacı" tabirini kullanmışlardır.

Köprülü'nün böyle bir zümrenin mevcut olabileceğine dair görüşünü bir ölçüde de olsa teyit eden bir kayıt, yine kendisinin de işaret ettiği gibi Bertrandon de la Broquière'in seyahatnâmesinde geçmektedir. XV. yüzyıl başında Anadolu'dan geçen seyyahın, Dulkadir Beyliği'nin silâhlı erkek ve kadınlardan oluşan bir Türkmen kuvvetine sahip olduğunu söylemesi, Türkmen kabilelerinin silâhlı cengâver kadınlara sahip olduğunu göstermektedir. Son zamanlarda yapılan bazı araştırmalar da bâciyân-ı Rûm'un varlığını kabul etmekle birlikte konuya bir açıklık getirememiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Âşıkpaşazâde, *Târiḥ*, s. 200; *Menâkıb-ı Evḥadüddîn-i Kirmânî* (nşr. Bedüzzaman Fûrzanfer), Tahran 1969, s. 56-64, 70, 184-185; Bertrandon de la Broquière, *La Voyage d'outre-mer* (nşr. Ch. Schefer), Paris 1892, s. 82, 118; M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Ankara 1959 — (nşr. Orhan F. Köprülü), İstanbul 1981, s. 158-160; Zeki Velidi Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1970, s. 496; Mikâil Bayram, *Bâciyân-ı Rûm*, Konya 1987; Ahmet Yaşar Ocak, *La Révolte de Baba Resul on la Formation de l'Hétérodoxie Musulmane en Anatolie au XIIIe siècle*, Ankara 1989, s. 117.

ORHAN F. KÖPRÜLÜ